

УДК 070:82–92

Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фахової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ

Микола ТИМОШИК

д-р філол. н., проф.

Київський національний
університет культури
і мистецтввул. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

nkin@ukr.net

ORCID 0000-0002-7011-3022

© Тимошик М., 2022

Стаття присвячена актуальній проблемі потрактування ролі і місця жанрів у сучасній журналістиці.

Еклектика у визначенні основних груп жанрів та їх характерних ознак відбувається через нерозуміння низкою дослідників молодшої генерації особливостей теорії жанрів у різних школах журналізму. Якщо в журналістиці Західної Європи типовими формами викладу матеріалу для ЗМІ традиційно є жанри, то на американському континенті такими є літературні або стильові форми. І в першому, і в другому випадках важливим для професійної журналістики є достеменно знання законів цих жанрів, розуміння їхніх меж і причин взаємопроникнення елементів форм.

У різних країнах існує національна класифікація в жанрології, де кількість груп і видів жанрів може бути різною. Виходячи з цього, накладати усталену десь класифікацію на інший національний ґрунт не є доцільним. Не руйнуючи традицію й не створюючи штучно, заради схоластичної науки, нові жанри, важливо пізнати і творчо використати те краще, що є в кожній із тих шкіл.

У практиці української журналістики усталилися три жанрові групи (інформаційна, аналітична та художньо-публіцистична) з ієрархією підпорядкованих кожній із них конкретних жанрів. Доконечно важливим є не придумування нових жанрів, а обґрунтування їхніх різновидів у межах уже існуючих.

Журналістське розслідування в українському журналістикознавстві немає сенсу відносити до окремого жанру. Вже в самій назві цього поняття передбачена дія журналіста — складний, часто малодоступний, а то й небезпечний процес збору, аналізу та систематизації матеріалу. Результатом такої дії може стати або один, або серія аналітичних матеріалів, окрема стаття. Йдеться не про жанр, а про особливий вид (метод) журналістської діяльності.

Явище гібридизації літературних форм виникло в літературознавчій науці і журналістиці штучно нав'язане. Мода на поєднання різностильових текстів пов'язана не з вимогами часу, а з рівнем професіоналізму й амбіцій авторів. Тенденція приєднання до текстів в інтернеті різних посилань, зображень, інших інтерактивних форм, свідчать не про гібридизацію самих жанрів, а про комбіноване представлення теми, її доповнення.

Ключові слова: жанри журналістики, теорії жанрів, школи журналізму, літературні форми (стили), групи жанрів, інформаційні жанри, аналітичні жанри, художньо-публіцистичні жанри, журналістське розслідування, гібридні жанри.

JOURNALISM GENRES AS A SCIENTIFIC AND PRACTICAL PROBLEM: to professional polemics provocation of media theoreticians and practitioners

Mykola Tymoshyk

Doctor of Philology, Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

36, Ye. Konovaltsia St., 01133, Kyiv, Ukraine

nkin@ukr.net

ORCID 0000-0002-7011-3022

The article is devoted to the topical problem of interpreting the role and place of genres in modern journalism.

Eclecticism in defining the main groups of genres and their characteristic features comes from a misunderstanding by a number of the younger generation researchers of the genre theory features in different journalism schools. If in Western European journalism, the typical forms of material presentation for the media are traditionally genres, then on the American continent, such are literary or stylistic forms. Both in the first and second cases, it is important for professional journalism to have a thorough knowledge of the laws of these genres and understand their limits and the reasons for the interpenetration of forms elements.

In different countries, there is a national classification of genres, where the number of groups and types of genres can be different. Based on this, it is not appropriate to impose a well-established classification on another national soil. Without destroying the tradition and creating artificially, for the sake of scholastic science, and new genres, it is important to know and creatively use the best that exists in each of those schools.

In the practice of Ukrainian journalism, three genre groups have been established (informative, analytical, and artistic-journalistic) with a hierarchy of specific genres subordinate to each of them. It is absolutely important not to invent new genres but to substantiate their varieties within the existing ones.

Journalistic investigation in Ukrainian journalism does not make sense to be classified as a separate genre. Already in the very name of this concept, a journalist's action is foreseen — a complex, often inaccessible, and even dangerous process of collecting, analyzing, and systematizing material. The result of such action can be either one or a series of analytical materials, a separate article. It is not about a genre but about a special type (method) of journalistic activity.

The phenomenon of literary forms hybridization that arose in literary science and journalism is artificially imposed. The fashion for combining texts of different styles is not related to the requirements of the time but the professionalism level and the authors ambition. The tendency to add various links and images of other interactive forms to the texts on the Internet is evidence not of the hybridization of the genres themselves but the combined presentation of the topic and its complement.

Keywords: *journalism genres, genres theories, journalism schools, literary forms (styles), groups of genres, informational genres, analytical genres, artistic and journalistic genres, journalistic investigation, hybrid genres.*

Постановка питання

Проблематика жанрів національної журналістики актуалізувалася в новочасну пору й потребує нагального обговорення передусім як у середовищі тих, хто має стосунок до викладання фахових дисциплін на факультетах і відділеннях журналістики українських вишів, так і журналістів-практиків, керівників ЗМІ. Причому з різних боків: і в конкретиці новочасного тлумачення жанрології як чоловічої складової журналістикознавчої науки, і сучасних тенденцій розвитку медійної галузі.

У цій статті *жанр* розглядається в широкому значенні цього терміна, який походить із французької і означає *рід, вид*. У конкретиці журналістики йдеться про нього і як про стійку форму існування того чи того тексту, і як про особливий стиль викладу зібраного автором фактажу, і як про умовний набір формальних і змістових особливостей (подібностей), довкола яких можна вирізняти тексти за окремими групами та легше оволодівати технікою їх написання.

Жанри існують незалежно від того, знає про них автор достеменно чи поверхово. Вони видозмінюються, набувають нових форм і залежно від рівня поступу журналістики в конкретному суспільному середовищі, також і майстерності творців, можуть або стрімко розвиватися, або зникати, або переходити на час до когорта неналежно за своєних творцями чи невитребуваних читачами (слухачами, глядачами).

Теорія журналістики, яка зазвичай покликана ретельно і зі знанням справи узагальнювати практику, завжди йти поруч із нею або й на пів кроку уперед. Втім, не відриваючись від реальності й не впадаючи в схоластику, така теорія може добре прислужитися набуттю навичок і умінь тими, хто вступає на непростий і відповідальний шлях універсального журналіста.

Ще два важливі застереження на початку цієї статті.

Перше. Тут не йдеться про щось раз назавжди усталене. У жодному разі наведені нижче класифікаційні ознаки наявних жанрових форм не треба сприймати так, як хімічну таблицю Менделєєва її користувачі. Адже маємо справу з журналістською творчістю, анатомію якої не можна розкласти за полицками чи вмістити в тісні рамки формул або схем.

Друге. Не йдеться і про механічне перенесення на інший національний ґрунт наукових напрацювань і практичного досвіду західних шкіл журналістики заради такої собі скороминущої моди всього лише на осучаснення термінів, а не по суті проблемного питання. Архіважливим є достеменно вивчення та вміле запозичення всього цього з метою накладання на нашу реальну практику кращого, що там є.

Ігнорування такими застереженнями неминуче призведе до зату-

манення ясності у вивченні теми, плутанини в термінах і поняттях, виправдання ганебного новочасного явища — так званої гібридизації жанрів та неминучим зниженням мотивації до навчання майбутніх «літописців сучасності».

Актуальність проблеми

Спонукою привернути увагу до означеної вище проблеми, зосібно у контексті еволюції побутування структурних одиниць тексту чи мовлення, об'єктивних видозмін його стилів слугують кілька чинників. З-поміж найголовніших виділю три.

Чинник перший. Більш ніж десятилітнє перебування на правах чужої родички в соціальних комунікаціях завело журналістикознавство у глухий кут. Як відомо, після буття під парасолькою філології, уся журналістика усередині 10-х років нового тисячоліття була переведена в новостворений науковий напрям волонтаристським методом — без обговорення із професійною спільнотою. За цей час змінилася не лише назва цього напрямку досліджень, а й їх серцевина. Хто із дослідників увійшов до цієї галузі знань з-під філологічного омофору, добре пам'ятає, що прерогативою аналізу теоретично-практичного аспекту розвитку журналістики, як відомо, були донедавна два важливі об'єкти:

- а) текст та його буття в різних жанрах (видах, формах);
- б) майстерність авторів таких текстів у живописанні «історії сучасності».

Сьогодні, під натиском новопридуманих теорій соціальних комунікацій та породжених ними різноманітних комунікаційних технологій, обшир такого аналізу, як бальзаківська шагренієва шкіра, до безміри звузився. Текстовий (читай також: зображальний, ефірний, мультимедійний) матеріал у різних його жанрах, формах, видах, типологічною спільністю чи й відмінністю (а це і є серцевина самої журналістики) через складність систематизації та осмислення емпірики опинився на узбіччі. Домінують теми досліджень, у яких власне творчої журналістики фактично немає. А є те, що насправді далеке від реальної практики ЗМІ загалом і організаційно-творчого процесу зокрема.

Чинник другий. Кардинальні зміни в типологічній розмаїтості самої журналістики за стрімкого розвитку цифрової епохи породили цілу низку цілковито нових технологій, засобів і способів виготовлення та поширення журналістського продукту. Йдеться про злиття (взаємне перетікання, взаємне проникнення) різних каналів передачі інформації — з одного боку, і комбіноване використання в одній цілості кількох засобів утілення творчого задуму (тексту, звуку, зображення, динамічного чи статичного відеоряду) — з іншого боку. Це об'єктив-

но викликало з'яву низки нових професійних компетенцій. А будь-що нове, звісно, прикликує нові поняття та терміни. У зрілому громадянському суспільстві з міцним законодавчим захистом державної мови поява таких термінів відбувається у відповідності з традиціями національного термінотворення: доцільність іноземного новоствору допускається лише за умови, коли в своїй мові немає питомого відповідника. У нас же це набрало форму агресивної, часом нічим не обґрунтованої, латинізації, що прийшла на зміну недавній, такій же агресивній, русифікації української мови. Особливо загрозливим це явище є для національної науки, освіти та й самої журналістики. Звідси — впровадження в науковий обіг не просто десятків, а таки сотень, термінів, понять, визначень, первинне значення яких часто не розрізняють ні студенти, ні самі викладачі. З-поміж таких — *конвергентність, кросмедійність, мультимедійність, діджитал-продакшенство, копірайтерство, спічрайтерство, едиторство* (і цей ряд можна продовжувати не на одну сторінку). Єдиний позитив цієї загрозливої тенденції у тому, що попри активне протискування таких логічно і мотиваційно необґрунтованих новотворів у наукових текстах, ствердження їх у лексиконі практиків ЗМІ таки не спостерігається. Там віддавна, свідомо чи не свідомо, чинять спротив подібним теоретичним новаціям, не опертим на практику.

Чинник третій. Тривала в часі залежність і одностороння «підживленість» українського журналістикознавства здебільше з одного джерела — великодержавного російського — призвели до певної зашореності й застою в цьому напрямі досліджень. Будучи упродовж багатьох років усього лишень інтерпретаторами й передавачами теоретичних напрацювань офіційно визнаних «світил» із колишніх двох імперських центрів — москви і Петербурга (а іншого варіанту упродовж усієї більш ніж 80-літньої радянської пори й не дозволялося) — частина українських журналістикознавців і сьогодні перебуває у полоні нав'язаних звідти теорій, термінологічних визначень і рекомендацій, які в сотнях тисячах примірників різноманітних довідників, монографій, підручників і дотепер посідають бібліотечні полиці столичних, а ще більше — крайових університетів в обласних та районних центрах. І це фактично за найменшої можливості там передплачувати чи купувати відповідну наукову продукцію із-за західних теренів українського кордону. Якщо до цього додати приплив до нашого наукового цеху нового покоління дослідників, які захищали дисертації не з журналістики, але які отримали право, у відповідності з класифікатором наукових спеціальностей напряму «соціальні комунікації», викладати журналістику, то актуальність розчищення «авгієвих стаєнь» у вище означеній проблематиці є насправду на часі.

Завдання статті

Їх чотири:

1. Проаналізувати й оцінити сучасний стан української жанрології, причини різновекторності підходів дослідників до тлумачення природи, структури й особливостей жанрів функціонування журналістики.

2. З'ясувати в ретроспективі спільне й відмінне з проблематики теорії жанрів у різних західних школах журналістики в контексті практики української журналістики.

3. Довести помилковість віднесення журналістського розслідування до окремого жанру та аргументувати доцільність розглядати це явище як особливий вид (метод) журналістської діяльності, пов'язаний із підготовкою резонансних матеріалів.

4. З'ясувати причини появи явища гібридизації жанрів у теорії журналізму та довести необґрунтованість його виправдання.

Стан розробки проблеми

Почну з промовистого факту: упродовж кількох десятиліть (від кінця 50-х і аж до початку 90-х років) майбутні журналісти усього колишнього СРСР вивчали жанри журналістики за єдиним натоді «Справочником журналіста».

Як для засвоєння всіх історичних дисциплін еталоном на цілій одній шостій євро-азійської частини земної кулі слугувала зредагована Сталіним ще у 30-х роках «История ВКП(б)», так і для журналістики саме цей «Справочник» був настільним не лише для студентів журфаків, а й практиків центральної та місцевої преси, телебачення і радіомовлення. Не випадково наклад, скажімо, третього видання, за яким навчався автор цих рядків у 70-ті роки ХХ ст., складав сто тисяч примірників. Саме на його основі створений був єдиний підручник «Жанры советской печати», який у 1974 році був перекладений і виданий українською мовою видавництвом Політвидав України. Все, що виходило друком опісля, включаючи і розраховане на журналістів-практиків масове за накладом серійне видання у 80-х роках «Библиотеки журналиста», і змістове наповнення єдиного на всю Україну до середини 90-х років ХХ ст. наукового збірника «Журналистика: преса, радіо, телебачення» (Київський університет ім. Тараса Шевченка), базувалося на теоретично-практичних ідеологемах, застовбичених правлячою партією на сторінках того довідника як догма.

Від кінця 50-х років ХХ ст. у середовищі дуже вузького кола українських журналістикознавців починався несміливий процес ствердження української жанрології. Серед зачинателів цього напрямку досліджень радянської пори варто виділити найперше тих, хто створив перші для українських студентів-журналістів навчальні посібни-

ки, де проблематика жанрів посідала осібне місце. Отож: І. Прокопенко (1959) — про газетний репортаж, Д. Прилюк (1973) — про загальні риси журналістського твору та способи відображення в журналістиці, що було першим в Україні узагальнюючим посібником із журналістики, В. Качкан (1988) — про жанри публіцистики, П. Автомонов (1976) — про нарис як передовий жанр публіцистики, Ю. Ярмиш (1996) — про сатиричні жанри, О. Глушко (2006) — про журналістське розслідування.

Прикметна деталь. Автори перелічених вище посібників, за якими не одне покоління українських журналістів вчилося азам різних жанрових форм текстів, створювали такі видання після багатьох років праці у практичній журналістиці. Скажімо, Д. Прилюк (1973) та І. Прокопенко (1959) — на редакторських посадах у найтиражніших республіканських «Радянська Україна», «Сільські Вісті», П. Автомонов (1976) — власкором у львівській та харківській обласних газетах, Ю. Ярмиш (1996) та О. Глушко (2006) — головними редакторами республіканських молодіжних журналів «Піонерія» та «Вітчизна». Отож, вони достеменно знали зсередини тонкощі журналістської кухні з виготовлення того чи інформаційного чи аналітичного продукту. Знали й те, що з теорії слід передусім засвоювати студенту журфаку для набуття практичних навичок писати різні види текстів.

Із набутків новітнього часу.

Їх небагато. Виділяю чи не єдину в українському журналістикознавстві докторську дисертацію М. Висиленка (2006) з проблематики інформаційних та аналітичних жанрів друкованої періодики та видану на цій основі монографію. Можна на пальцях перерахувати навчальні посібники, що присвячені окремим жанрам журналістики або одній із груп. Передусім це історичний та теоретично-практичний екскурс у світ репортажу О. Бикової (2017), такий же екскурс у світ фейлетону та репортажу В. Павліва (2015, 2017) та добре синтезовані й припасовані до ЗМІ, здебільше із літературознавчого боку, погляди на жанри журналістики в системі друкованої періодики О. Гарачковської (2019).

Не вдаючись до глибшого аналізу оглянутих видань, варто назвати одну з характерних їхніх змістових особливостей: за винятком розвідки львівського публіциста В. Павліва, в інших досить помітна синхронізація теоретичних викладок із віддавна наявними в російській школі журналістики. Якщо мати на оці, що виданий у москві 2000 року навчальний посібник А. Тертичного «Жанры периодической печати» (фактично є оновленою версією згадуваного вище «Справочника журналиста», і що теоретично-практичні напрацювання в цьому підручнику активно використовуються й досі в більшості українських вишів у час викладання «Жанрів журналістики», то хронічна залежність українських дослідників від позиції «старшого брата» і в цій проблематиці є явною. Принаймні, в цьому переконують проана-

лізовані автором цієї статті низка робочих програм таких вишів, де в основній літературі значаться саме ці російські «нетлінки».

Певним виправданням такому становищу може бути та обставина, що упродовж усіх підрадянських років українське журналістикознавство насильно утримувалося метропольним центром на короткому повідку. Однак, помітність тенденції і далі йти за «старшим братом» у цій питанні явно затягнулася. І з погляду сьогоденного часу, є недоречною.

Виклад основного матеріалу

Різновекторність підходів в оцінці жанрів

У редакційних кабінетах різноманітної сучасної української системи ЗМІ нині можна почути дві цілковито протилежні сентенції щодо потрібності чи недоцільності досконало оволодіти жанрами журналістики кожним творчим працівником. Одні категорично стверджують: головне — якість, читабельність матеріалу, а не дотримання вимог жанру; мовляв, я вже мало не класик, пишу що хочу і як хочу, головне, щоб споживачеві сподобалося. Інші, з не меншою переконливістю, опонують таким самовпевненим: мовляв, це професійне невігластво, яке нагадує будівельника без елементарних знань закономірностей побудови споруджуваного ним дому; такий довго не втримається, розвалиться.

Із власного багаторічного досвіду творчого спілкування з різними редакціями друкованих і мережних видань можу ствердити, що прихильників першої сентенції останнім часом помітно побільшало. Від них, здебільше молодих, ідуть і такі «посили»: пройшла ера однаковості викладання журналістики, коли в Україні було лише два факультети. Тепер їх багато і пора дбати про різні підходи, школи, осередки журналістикознавства, що нібито почали там формуватися.

Звісно, що дбати пора. І давно треба. Але. В цьому контексті виникає два актуальні запитання.

1. Про які різні школи журналістики в сучасних українських реаліях можна говорити, коли цю спеціальність від середини десятих років нового тисячоліття, зважаючи на стрімкий ріст нових медій у центрі і в краях, відкривали в спішному порядку без розбору, і лиш ті, хто міг дати кругленькі «відкати» тодішньому міносвіту? Відкривали в усіх обласних та навіть низці районних центрів на базі не лише колишніх педінститутів, а й навіть училищ.

2. На які конкретні «здобутки» крайових шкіл журналістики можна орієнтуватися, коли ми з усіма наявними натеper по всій Україні катедрами журналістики (а їх уже близько сотні) не спромоглися створити бодай початкового корпусу підручників, посібників, хрестоматій із *головних нормативних фахових дисциплін?*

Назви фахових дисциплін у низці таких осередків підготовки журналістських кадрів змінюються чи не щороку, але толкової, доступно написаної для опанування початківцем без власного творчого доробку (а саме такими є переважна більшість нинішніх абітурієнтів, бажаючих вчитися «на журналіста») лектури, яку б не соромно було виставити для публічного використання, досі немає. Немає навіть підручника з історії української журналістики із всеохопним викладом матеріалу за хронологією та географією, з уведенням до нього колосального за обсягом, досі невідомого навіть дослідникам, фактажу з практики виживання і ствердження національного друкованого слова за умов кількастолітнього існування нації без власної держави. І навіть цінні багаторічні напрацювання Центру дослідження української преси при Національній бібліотеці ім. В. Стефаника у Львові, де упродовж кількох десятиліть за непростих матеріальних умов продукувалася кількатомна серія «Української журналістики в іменах», годі шукати в бібліотеках більшості таких «журналістикознавчих шкіл». У цьому контексті актуальними й на сьогодні є зболені слова відомого львівського журналістикознавця М. Присяжного. Написані майже 30 літ тому, а актуальність і гострота їх натеper ні на скільки не зменшилася: «... До сьогоднішнього часу не маємо повної, об'єктивної історії національної журналістики, не маємо достосованої до специфічного геополітичного положення України теорії журналізму, яка б відповідала, насамперед, національним інтересам» (Присяжний, 1993).

Упереджую аргументи когось із опонентів цих моїх полемічних запитань: за кордоном, мовляв, також немає єдиного підходу в питанні теорії журналістики загалом та її жанрів зокрема.

Так, немає. Але там є інше, чого вкрай бракує нам: напрацьований не одним поколінням дослідників і практиків серйозний науковий і навчальний багаж, національна традиція, поважний корпус популярно і з глибоким знанням справи праць маститих попередників, вірність і відданість їм усіма наступниками, хто приходить у цей фах. І то на вибір самого професора-лектора, без усіляких дозвільних грифів, які надавали (або не надавали) часто далекі від фаху міністерські бюрократи. Йдеться про доступний і широкий діапазон наукової, навчальної та методичної лектури, що дає можливість не зазубрювати часто абстрактні, не підтвержені практикою, теоретичні викладки, а щодень набувати ази професії та бути здатним ще зі студентської лави брати безпосередню участь у творенні якісної журналістики.

Теорії жанрів у різних школах журналізму: спільне й відмінне

Упродовж тривалого часу розвитку журналістики у старій Європі не існувало певних правил чи рекомендацій групувати матеріали, які готувалися до оприлюднення в газетах, пізніше в журналах, за пев-

ними спільними чи відмінними ознаками. У цеховому товаристві газетярів побутували прості й зрозумілі кожному поняття: розповіді короткі чи довгі, повідомлення людяні чи подієві. Йшлося здебільше про короткий чи детальний виклад на папері історії події, що відбулася. І виклад той залежав від рівня грамотності й здатності до «живописання» автора побачене чи почуте з чужих вуст швидко відтворити в рукописі для складання в друкарні.

Лише на початку ХХ ст. у нерясних ще натовді наукових публікаціях, присвячених журналістиці, з'являються поняття «літературні форми (стилі)», а значно пізніше — «жанри».

Цікаво, що «літературні форми» як типові види журналістського викладу, в значенні традиційних для нас жанрів преси, наміцно закріпилися у Північній Америці, а «жанротворення в журналістиці» стало активно стверджуватися в Західній Європі.

І ще на одній важливій відмінності варто наголосити.

Йдеться про різночитання змісту того чи того терміна із жанроутворюючого ряду. Є низка жанрів (замітка, репортаж, інтерв'ю), які в різних національних наукових школах журналістики набули однакових характеристик й належного місця в певних класифікаційних групах. Натомість низка інших тлумачиться по-різному. Так, у французькому журналістикознавстві знаходимо цілком несподіване для нас визначення, скажімо, *нарису*. Цей жанр тлумачиться там як «коротка стаття, зосереджена на фізичному описі та найбільш очевидних рисах головного героя» (Agnès, 2008).

Водночас класичне для нас розуміння *нарису* як художньо-публіцистичної оповіді про людину французи перекладають на такий жанр як *портрет*. У мемуарах багатьох перших творців української національної журналістики (Є. Чикаленка, М. Павлика, Б. Грінченка та ін.) можна часто зустріти поняття *фейлетон* в означенні будь-якої статті, що готувалася до друку, а не одного із жанрів художньої публіцистики.

На цій та подібних відмінностях варто застановитися детальніше, аби уникнути у подальшому плутанини та змістового зміщення акцентів у характеристиці тих чи тих жанрів. Щоб не розпорозуватися в докладностях, візьмемо для прикладу дві багато в чому різні школи журналістики: одну в Європі (французьку) та одну в Америці (США).

Європейська школа (на матеріалах Франції)

Журналістикознавці у Західній Європі досить довго шукали загальноприйнятні критерії, за якими можна було б просто й зрозуміло для новачків розрізняти тексти для преси за способом і манерою їх написання. Певний час вони тасували такі тексти на чотири колоди. Тобто, на чотири головні групи жанрів. Із подачі автора популяр-

ного в Франції «Підручника з журналістики» Іва Аньєса на початках це виглядало так:

— жанри сидячі і стоячі (до перших потрапили записка, замітка, огляд преси, резюме — це ті, які можна було оперативно готувати до друку, не виходячи зі свого письмового стола; до других — репортаж, звіт: це потребувало виходу «на люди»);

— жанри короткі і довгі (тут просто, все залежало від кількості рядків на газетній колонці; короткими вважалися замітка, відгук, записка, новина; довгими — «круглий стіл», колонка);

— жанри фактичні (репортаж, доповідь) і думки (інтерв'ю, редакційна стаття, «вільна трибуна»):

— жанри стандартні (замітка, резюме, інтерв'ю) і літературні (репортаж, хроніка, записка) (Agnès, 2008).

Згодом така дещо незвична класифікація зазнала суттєвих змін. Нині ж діапазон жанрів французької журналістики чи не найширший у Європі. Він включає 27 жанрових різновидів, які за низкою спільних ознак об'єднані у п'ять груп. Назвемо ці групи та перелічимо складники кожної.

1. Суто інформативні жанри: *коротка стаття, замітка, резюме, хроніка, огляд преси, інфографіка.*

2. Розповіді: *репортаж, портрет, некролог, доповідь, історична стаття.*

3. Дослідження: *аналіз, розслідування, досьє, резюме документа.*

4. Зовнішня думка: *інтерв'ю, «круглий стіл», вуличне опитування, «вільна трибуна, комюніке, пошта, цікаві сторінки* (представлення кількох фрагментів із нової книги).

5. Коментарі: *редакційна стаття, критика* (останнє означення дуже схоже на наші рецензії — М. Т.), *хроніка (огляд), замальовка* (Agnès, 2008).

Американська школа (на матеріалах США)

У США, як і в Канаді, на чому наголошувалося вище, майбутніх журналістів детально й багато вчать творчим навичкам оволодіння не жанрами, а формами журналістського твору. Особливої популярності серед студентів там набула друківана лектура, створена за цілковито відмінною від наших пострадянських підручників формою. Замість сухого, нудного стилю, викладеного довгими складнопідрядними реченнями у величезних абзацах за принципом «чим не зрозуміліше, тим науковіше», тамтешні автори підручників і посібників зазвичай головне викладають чітко сформованими тезами, в певних переліках із зазначенням цифр, без «утоплення» суті в копанці води. Для прикладу, так виглядають заголовки окремих параграфів: «23 складники журналістської майстерності», «10 підказок як краще пи-

сати до дитячих журналів», «7 ідей як описувати характер героя розповіді», «11 ключів до відкриття навичок захопливого опису події», «18 способів уникнення відмови в надрукуванні» тощо.

Це — з популярного навчального посібника Скотта Едельштейна (Edelstein, 1997) «1818 кроків до кращого писання». Скористаємося з даних цього практикуючого журналіста і вченого про головні різновиди журналістських текстів. Їх у США 20. Тут вони не об'єднуються в окремі групи, а подаються як цілковито автономні.

Перелічимо ці форми текстів та уявно порівняємо з нашою теорією жанрів: *новини* (news), *огляд* (feature), *аналітика* (analysis), *авторська думка* (opinion), *аналіз* (how-to), *розслідування* (investigation), *публіцистичний твір* (the inspirational piece), *спекуляції* (speculation), *інтерв'ю* (interview), *дискусія* (evaluation), *навчальний текст* (study), *від першої особи* (first-person narrative), *від третьої особи* (third-person narrative), *історії* (history), *огляд* (observations), *творча документалістика* (creative nonfiction), *резюме* (summary), *список* (list), *сатира* (satire), *пародія* (parody) (Edelstein, 1997, pp. 55–56.)

Інші школи в західній Європі

Велика Британія

Подібні американцям підходи до класифікації стилів викладу журналістських матеріалів простежуються в британському журналістикознавстві. Тут особливої уваги заслугове популярно написаний класичний підручник Бріана Мак-Найра (McNair, 1994) «Новини і журналістика у Великій Британії».

Із новітніх розробок авторів, які в характеристиці журналістських матеріалів надають перевагу їх формам і стилям, варто виділити монографію Ангели Сміс та Міхаеля Хіггінса (Smith & Higgins, 2013) «Мова журналістики: багатожанровий ракурс». Специфіка різностильових публікацій тут здійснюється за головними видами журналістики: пресової, журнальної, радіної та мережної.

Польща

Тенденція до вивчення видів та основних принципів побудови форм журналістських матеріалів помічаємо в сучасній Польщі. Так, у призначеній абітурієнтам, які вибирають спеціальність «Журналістика», книзі «Як стати журналістом» окремий розділ присвячений обговорюваній нині темі. Називається він «Журналістські форми — види та основні принципи» (Ściślak, 2007). З найпопулярніших у нинішніх польських ЗМІ тут виділені такі форми (по-нашому жанри): *новини* (news), *колонка* (felieton), *репортаж* (reportaz), *рецензія* (recenzija), *інтерв'ю* (wywiad), *публіцистика* (publicystyka).

Українська школа

Незважаючи на наявність значного числа кандидатів наук та десятки кафедр журналістики в усіх обласних і низці районних центрів нашої держави, досі ми все ще не маємо власної, української, журналістикознавчої школи. В тому її розумінні, яка віддавна функціонує в кожній державній нації: самостійна, самодостатня, що стало життєвим, розвивається і стверджується з двох джерел: глибоко засвоєної і стало сповідуваної національної традиції та ефективного творчого запозичення набутоків таких шкіл із країн цивілізованого світу.

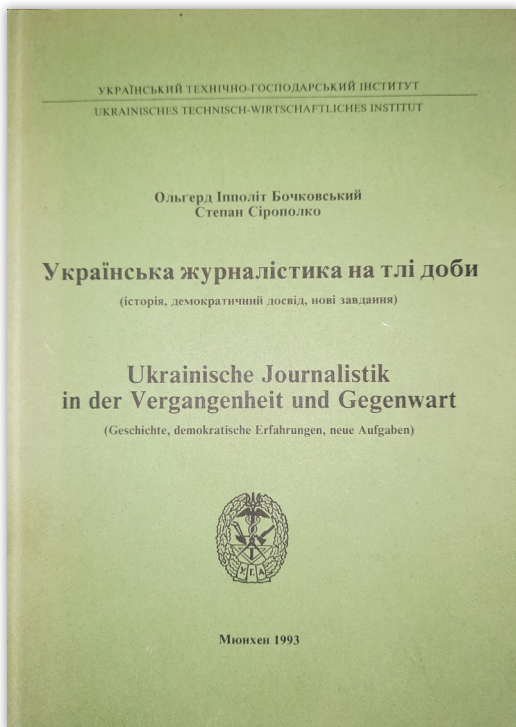
Багатолітня залежність від «старшого брата», обмеженість у виборі джерельної бази, не володіння на професійному рівні радянськими дослідниками-гуманітаріями іноземними мовами призвела до того, що загалом українська практична журналістика і її теоретичне обґрунтування та осмислення своїми дослідниками на материковій Україні й на чужині упродовж тривалого часу рухалися паралельно і фактично не перетиналися.

У чому відмінність цих двох рухів?

Причетні до пресо- та книготорення наші талановиті земляки з близьких і далеких діаспор, тримаючись вимощеної попередниками ще дорадянської доби особної української дороги, активно вбирали у свої дослідження передусім світовий досвід журналістики. Пресознавці ж радянської і пострадянської доби із завидною впертістю наслідували досвід і напрацювання передусім російської

(радянської) журналістики. У чергових переказах народжених у кабінетах московських ідеологів застарілих ідеологічних догм та заявлених теорій зустрічаємо з українського боку здебільше лиш легко впізнавані приклади з доморощеної преси на підтвердження тих теоретичних сентенцій.

Що ж до окремо взятої жанрології, яка в цій статті є спеціальним предметом розгляду, то із цілковитою впевненістю можна ствердити, що вона могла би бути цілковито іншою, якби вище означені дві групи українських пресознавців (діаспорних та радянських) могли пра-

цювати в тісній супрязі і взаємно збагачувати та доповнювати одна одну упродовж років.

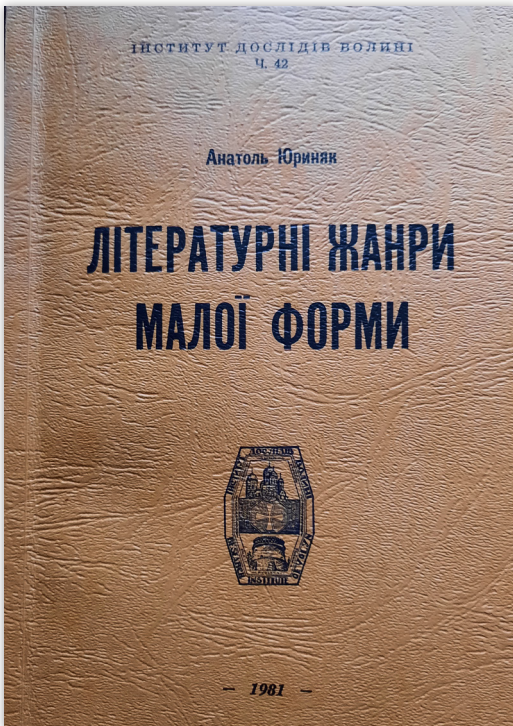
Сьогодні навіть дослідники старшої генерації, не кажучи вже про виховану на соціальних комунікаціях молоду наукову зміну, мало знають, що основи української жанрології, як і основи наукового журналізму загалом, із чіткою орієнтацією її на цивілізований світ, були розроблені не в Комуністичному інституті журналістики в Харкові, який створили там за вказівкою москви 1926 року, а на чужині. І першим за цю непросту справу взявся досі не пізнаний у себе вдома Ольгерд-Іполит Бочковський (1946) — видатний націолог, публіцист. У світі він вважається нині одним із авторитетних знавців теорії націй та національних відносин. Нашою ж науковою громадою ця особистість має бути достойно пошанованою й пізнаною передусім за перший український підручник *«Основи журналізму»*. Написана ще 1937 року на чужині, уперше видана мізерним накладом 1946-го в своєрідному центрі української політичної повоєнної еміграції німецькому Регенсбурзі, ще раз перевидана разом із другою частиною авторства С. Сірополка заходами Українського Вільного Університету в Мюнхені 1993 року з цінною післямовою М. Присяжного, — ця непересічна праця й дотепер фактично не помічена, не опрацьована сучасними українськими комунікаторами (Бочковський & Сірополко, 1993).

Ольгерд Бочковський

Зневаженою сучасною українською журналістикознавчою спільнотою є ще одна цеглинка про природну укоріненість нашого фаху в європейську традицію і штучну розірваність цієї традиції після 1917 року. Йдеться про видану Спільною українських журналістів Америки в американському Джерсі-сіті неповторного дослідження Ю. Тернопільського (1974) *«Українська преса з перспективи 150-ліття»*.

Варто навести ще одне поважне діаспорне дослідження з цієї проблематики, яке давно мало б збагатити сучасну українську журна-

лістикознавчу науку, натомість і досі про нього знає хіба що жменька вчених на материковій Україні. Йдеться про розвідку Анатолія Юриняка (справжнє прізвище — Юхим Кошельняк) «Літературні жанри малої форми» (Юриняк, 1981).

Цей фактично невідомий у сучасній Україні журналіст і вчений, родом із подільської Копачівки, який пройшов шлях від нічного коректора київської газети «Пролетарська Правда» до провідного журналіста знаних на весь світ вільнолюбивих «Українських Вістей» із німецького Ульма, другу половину свого життя досліджував малі текстові форми. І знову ж таки, як і його попередник Бочковський, — у контексті їхнього побутування на шпальтах преси і старої України, і тогочасної Європи та Америки. Його дослідження українського друкованого слова на тлі епох і відстаней (обсягом від 150

до 380 сторінок) виходили в Лос-Анджелесі й Чикаго, Буенос-Айресі та Вінніпезі. Але тут, з наших, його мало хто знає і ще менше, хто читає чи цитує. Бо обрана ним тематика досліджень для наших комунікаторів звісно «не модна» і зтяжка для засвоєння.

За браком місця у форматі даної статті залишу поза її берегами докладну характеристику розробленої майже 90 літ тому професором Бочковським моделі національної жанрології в журналістиці. Переконаний, що з когорти молодих наших дослідників, у професійних орієнтирах яких домінуватимуть поза всілякими кон'юнктурами незмінні «Три П» (професіоналізм, порядність, патріотизм), знайдуться ті, які в спеціальній розвідці детально проаналізують цю працю в конкретиці сьогодення. Тут лиш означу її схему, наголошуючи на тому, що всі теоретичні викладки і приклади нашого попередника базуються строго на теорії і практиці тогочасної журналістики Німеччини, Франції, США та Канади, але аж ніяк не росії.

В «Основах журналізму» Ольгерда Бочковського (1946) всі матеріали друкованих періодичних видань діляться на дві групи: *інформаційні* та *опінієтворчі*. Досі невідоме нашому загалу слово *опінія* вже є в новочасних українських словниках і означає громадську думку, мір-

кування, переконання. Отож, ідеться про суспільну свідомість, яку формують, звісно ж, не інформаційні матеріали (з їхніми простенькими запитаннями *що, де, коли*), а саме опінієтворчі, іншими словами — аналітичні (саме такі дають відповіді на запитання *як і чому*).

За яким ранжиром, у відповідність з цією теорією, матеріали сортуються до таких груп?

Головний критерій — *типові форми журналістського твору*. Власне те, що покладено в основу жанрового поділу американської теорії журналістики. Йдеться і про архітектонічну структуру майбутньої публікації, і про характерні особливості того чи того виду видання (газета, журнал, бюлетень, радіопередача чи кінохроніка, пізніше — телебачення).

У першій, інформаційній, групі таким критерієм відповідають (називаю терміни так, як їх подав Бочковський): *заметка, репортаж, звіт, хроніка, комунікати пресових агентур, інтерв'ю*.

У другій, опінієтворчій, групі опинилися: *стаття, кореспонденція, рецензія, реферат*.

Дев'ятий розділ свого дослідження Бочковський (1946) присвятив аналізу двох жанрів — «фейлетону» і «часописному роману». Звісно, що сучасне розуміння цих понять є досить далеке від того змісту, яким наповнювалися вони в європейській журналістиці.

Фейлетон (feuilleton) дослівно з французької означає «аркуш». Тому-то тривалий час, за починанням від 1800 року «Journal de Debats», ним вважався аркуш-додаток до газети з цікавими історіями, переважно культурологічної тематики. Після того фейлетон пережив кілька похідних форм і став окремим жанром журналістики. Видозмінилася відтоді й така форма подачі журналістського тексту як *часописний роман*. Колись це були звичайні житейські історії, побудовані на суто документальній основі, з продовженням у кількох числах підряд. «Головна річ такої форми, — звертає автор увагу на традицію французької журналістики, — це вміння закінчити так кожне чергове його продовження, щоб воно викликало у читача якнайбільше напруження та інтерес до подальшого читання газети» (Бочковський, 1946, с. 89).

Анатоль Юриняк

Розглянувши коротку ретроспективу виникнення та розвою жанрології як складника журналістикознавчої науки в світі і Україні, доцільно окреслити тезами примірну картину того, що ми маємо нині з цієї проблематики на українському ґрунті.

Отож, українська система жанрів ЗМІ, яка історично склалася і доцільність якої обумовлена часом та рівнем наукових напрацювань, виглядає так.

Маємо три жанрові групи: *інформаційну, аналітичну, художньо-публіцистичну*. Кожна з цих груп об'єднує ті жанри, які визначаються схожістю з низкою формальних ознак (характер повідомлень, рівень інтерпретації, манера викладу, масштаби залученого фактажу тощо).

До групи інформаційних традиційно відносимо жанри, які виникли чи не першими: *заметка, репортаж, інтерв'ю, звіт*. Це головні. В науковій літературі можна зустріти й інші пропозиції помітно розширити цю групу за рахунок таких: пресреліз, некролог, опитування.

До групи аналітичних жанрів: *кореспонденція, коментар, стаття, рецензія, огляд, лист-звернення*. Окрім цих, деякі дослідники наділяють ознаками орних жанрів прогноз, версію, експеримент, сповідь, рекомендацію.

І насамперед, третя група — художньо-публіцистична. Жанри, які її формують, найскладніші для написання, але найблагородніші для тих, хто хоче не просто увійти в журналістику, а залишитися в ній. Це передусім *нарис, замальовка, есей, фейлетон, памфлет*. У розширеному переліку зустрічаємо: байку, гумореску, епіграму, пародію, дифірамб, шарж, усмішку, анекдот.

Незначне уточнення щодо пропозицій дослідників розширювати перелік жанрів у кожній із цих груп. Здається, в цьому немає нагальної потреби. Адже форми викладу складових тексту в жанрах-новотворах фактично нагадують ті, що вже віддавна прописалися в таких групах. Скажімо, елементи сповіді, рекомендації, версії легко вгадуються в уже усталених жанрах аналітичної групи: кореспонденціях, коментарях, оглядах, статтях. Не-

має ні найменшої потреби додавати до групи художньо-публіцистичних жанрів і байку, гумореску, епіграму, пародію, дифірамб, шарж, усмішку, анекдот. Адже це явне красне письменство, яке до документалістики не має прямого стосунку.

Навіщо ж ускладнювати новачкам галузі чітко засвоювати головне, апробоване часом?

Втім, довкола цього дискусії й не велися, такі пропозиції так і залишилися думками окремих дослідників.

Предметом же принципів дискусій у цій класифікації залишаються два поняття: *журналістське розслідування* та *гібридні жанри*.

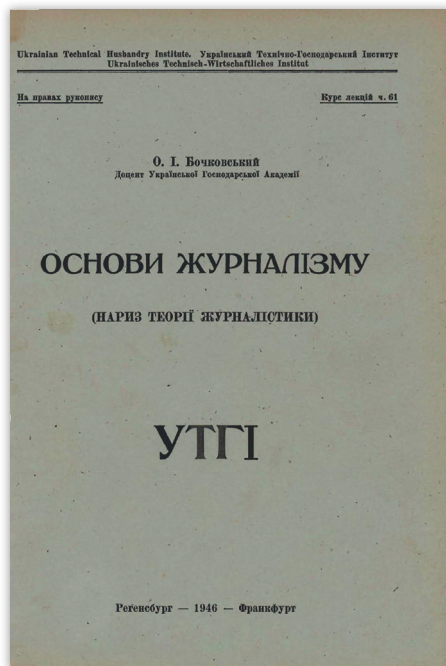
Журналістське розслідування: жанр, вид чи процес?

Не випадково назва цього підрозділу статті сформульована саме так. Бо щодо цього поняття маємо неабияку кількість розмаїтих, нерідко суперечливих один одному, тлумачень, пояснень, інтерпретацій. Особливо рясно їх на різних, ніким не контрольованих, мережних платформах, призначених для самостійного вивчення (списування, скачування) так званих рефератів, курсових, кваліфікаційних, якими нерідко користуються і викладачі фахових дисциплін із журналістики. Часто без посилань, перекрученими цитатами, неточностями.

Розмаїття розбалансованих визначень варто згрупувати на три блоки, де в кожному журналістське розслідування розглядається в трьох самостійних іпостасях:

- як жанр журналістики;
- як особливий вид журналістської діяльності (або метод), пов'язаний із підготовкою резонансних матеріалів;
- як ексклюзивний журналістський матеріал на важливу соціально значущу тему.

Кількісно найбільше прихильників першого блоку. Здається, з легкої руки російського автора «Жанров периодической печати» В. Тертичного наречення журналістського розслідування як самостійного жанру імponує і низці українських дослідників. Це зустрічаємо зокрема в працях киянина О. Глушка (2006), ужгородця Ю. Бідзілі (2007) та харків'янина І. Михайлина (2013).

Прикметно те, що в їхніх визначеннях це поняття подається якось узагальнено, розпливчато, еkleктично — і як самостійний жанр, і як жанр збірний, сполучений із низкою інших аналітичних жанрів, і, зрештою, як вид журналістської діяльності.

Спробуємо з'ясувати, що ж мається на увазі.

У словнику Ігоря Михайлина (2013): «Журналістське розслідування — метод збирання інформації, яку особа чи установа прагнуть приховати від оприлюднення, та жанр, у якому зібрану інформацію висвітлюють» (с. 86).

У словнику Ю. Бідзілі (2007): «Журналістське розслідування — складний журналістський жанр, який об'єднує елементи інтерв'ю, портрета, репортажу, хроніки тощо».

Як розібратися журналістові-початківцеві чи студентові журфаку в такому алогізмі визначень? Адже про журналістське розслідування тут ідеться одночасно як і про жанр, і про вид діяльності, і про метод збирання матеріалу.

Схоже на те, що така синтетична еkleктика не може не нагадувати художній твір, у якому автор вирішив застосувати елементи і новели, і повісті, і роману, і оповідання. Отож, маємо справу з так званим явищем гібридизації жанрів, до чого варто спеціально повернутися в окремому підрозділі цієї статті.

Прихильники ідеї вважати журналістське дослідження за окремий жанр апелюють до праць представників західного журналістикознавства. Слушна апеляція. Уважне знайомство з низкою праць західних авторів, зокрема тих, що перекладені в останні роки українською мовою, приводить до висновку, що однозначності в цьому питанні там також немає.

Візьмемо британську школу журналістики. Там віддавна вважають, що розслідування як спосіб пошуку, вивчення і збору матеріалу на гостро актуальні теми, має бути обов'язково властиве для діяльності будь-якого журналіста — незалежно від того, якого рівня аналітики матеріал він готує для медіа. Саме виходячи з такого усталеного твердження, автор популярного у Великій Британії підручника «Універсальний журналіст» Девід Рендол (2007) ставить перед собою запитання: що таке журналістське розслідування? І тут же відповідає: «Журналістське розслідування суттєво **відрізняється від інших видів журналістики** (виділення моє. — М. Т.) й має чотири характерні риси: власний пошук; розслідування тих правопорушень чи недбалств, щодо яких немає офіційних доказів; прагнення когось приховати інформацію; на кін поставлено багато» (с. 66).

Отож, британський автор розглядає журналістське розслідування не як жанр, а як вид професійної діяльності газетяра, радієника чи телевізійника, як специфічний спосіб збору ним матеріалу. Іншими

словами, ідеться про якісно вищий етап вивчення й, більше того, дослідження гостро актуальної теми, за результатами якого оприлюднюється цілий цикл публікацій у вигляді, звісно ж, не інформаційних матеріалів, а саме аналітичних статей. Як класичний приклад, Девід Рендол розповідає про історію одного з найгучніших у світі розслідувань, здійснених двома одержимими довести правду кореспондентів «Washington Post» Карла Бернстайна та Боба Вудворда, що отримала назву «Вотергейт». Розслідування це тривало від червня 1972 року упродовж двох років і призвело до гучної відставки президента США Річарда Ніксона. За цією серією публікацій, як відомо, було написано книжковий бестселер «Вся президентська рать» і знятий не менш гучний фільм.

У вперше виданому в Україні за сприяння Бюро нових незалежних держав Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Навчальному посібнику репортера», автором якого виступає Девід Еверетт — вашингтонський кореспондент агенції «Вільна преса Детройта» і водночас директор університету Джона Гопкінса, є цілий розділ із назвою «Журналістське розслідування». Однак у жодному його абзаці не йдеться, що це жанр журналістики. Навпаки, наголошується, що це — різновид журналістської діяльності, яка потребує багато часу. «Вона (діяльність журналіста. — М. Т.), — стверджує автор, — вимоглива і досить нудна, водночас може бути хвилюючою, цікавою і вдячною. Журналістське розслідування є не що інше, як з'ясування того, що людина, компанія або уряд приховують від суспільства» (Еверетт, 1999, с. 11). Більше того, Девід Еверетт (1999) виводить два види основних статей-розслідувань: один ґрунтується на особливих звинуваченнях із залученням однієї особи, фірми чи організації, другий стосується широкої тенденції із залученням усієї галузі, організації, країни.

Натомість у підручнику французького автора з журналістики Ів Аньєса зустрічаємо визначення цього поняття дещо суперечливим, розмитим і вразливим із точки зору з'ясування жанрових меж: «Розслідування — це журналістський жанр резюме, найповніший, найбільш вимогливий до автора... Під час його написання використовуються також техніки інших жанрів» (Agnès, 2008). Цей автор, до речі, відносить і розслідування, і подібні до нього, на його думку, аналіз, досє та резюме документу до окремої групи жанрів, якій дає назву «Дослідження».

І, нарешті про розслідування не як жанр, і не як вид діяльності, а як особний журналістський матеріал на соціально значущу тему. Такого тлумачення дотримується українська Вікіпедія: «Журналістське розслідування — ексклюзивний журналістський матеріал на важливу тему, яка може мати широкий суспільний резонанс, при цьому іс-

нують особи або структури, які намагаються приховати інформацію щодо цієї теми («Журналістське розслідування», 2022).

У підсумку маємо переконливі аргументи ствердити таке:

— журналістське розслідування в українському журналістикознавстві немає сенсу відносити до окремого жанру;

— вже в самій назві цього поняття передбачена дія журналіста — складний, часто малодоступний, а то й небезпечний процес збору, аналізу та систематизації матеріалу;

— результатом такої дії може стати або один або ціла серія аналітичних матеріалів, здебільше у вигляді статті.

Так чином, ідеться не про жанр, а про особливий вид журналістської діяльності (або метод), пов'язаний із підготовкою до оприлюднення в ЗМІ резонансних матеріалів.

Що таке гібридизація жанру і як до цього ставляться дослідники?

Насамкінець, про явище гібридизації жанрів, згадки про яке все частіше зустрічаються в працях сучасних дослідників журналістики.

Звідки взялося це явище?

Що за цим стоїть?

Наскільки виправдане воно в журналістських текстах?

Дискусії про змішування усталених родо-видових чи жанрових форм твору почалося за новітньої доби в літературознавчих колах. Сталося це на вістрі гострих дискусій про гендерні права, емансиповану самодостатню особистість, передусім жіночої статі, про необхідність руйнування усталених соціальних ієрархій. Багатовікова звичка наслідувати класику, традиції, досвід талановитих попередників стала все активніше витіснятися спробами усе більшого числа особистостей сповідувати принцип егоїстичного індивідуалізму, радикальної оригінальності.

На цій хвилі багато літераторів молодшої генерації стали відкрито заявляти, що літературні жанри, як консервні банки традиції, їх більше не цікавлять, що творчість не має ні меж, ні форм. Звідси — численні експерименти про...: найдовше речення, найбільший абзац, найоригінальнішу думку без жодного розділового знака, не редагований текст із ненормативною лексикою. Такий ряд дивних «оригінальностей» і лінгвістичних експериментів у новітній літературі можна продовжувати.

Як не дивно, до дискусії західних дослідників літератури про те, чому низка письменників стала свідомо порушувати структуру літературних жанрів, спричинилася творчістю відомої бразильської письменниці, уродженки України, Кларісі Ліспектор (1920–1977). Ця письменниця відома тим, що, з одного боку, «свідомо порушувала

правила пунктуації: один її роман починається з коми, а закінчується двокрапкою», а з іншого — «вважається такою, чию творчість складно зрозуміти» («Відзначили 100-річчя», 2020).

Виникає питання: а до чого тут журналістика?

Запитання суттєве. Адже загальновідомо, що в літературі править бал її величність вимисел. Сюжетна канва там може бути цілковито довільною і залежить від талану і міри фантазії автора. Інша справа в журналістиці, де вимисел апіорі не допустимий. Тут домінує цілковито інша природа творчості: вона базується на строгій документалістиці, на його величності факті та мірі коментування й інтерпретації його. І професійні журналісти досить добре справляються з різноманітними методами уведення та побутування добутого фактажу в різних жанрових утіленнях задуму.

І все ж про гібридизацію заговорили і журналістикознавці. Зосібно й у конкретиці жанрів журналістики. У монографії М. Василенка цьому присвячено немало місця (Василенко, 2006). Ця обставина, здається, стимулювала молодих українських дослідників, які прийшли в науку не з практичної журналістики, продовжити досліджувати це явище. Так, О. Голік (2007) убачає появу нових жанрових моделей і в аналітичній, і в інформаційній групі ЗМІ українських жанрів. Коментується це так зване явище міжжанрової взаємодії так: «З'являються нові синтетичні утворення, що **на вимогу часу** (виділення моє — М. Т.) віддзеркалюють реалії сучасних тенденцій розвитку ЗМК» (с. 16).

Слідом за О. Голік (2007) інша молода дослідниця О. Бикова (2017) поспішає зафіксувати в науці, як факт доконаний, тенденцію до збагачення жанрової палітри сучасної преси «ускладненими модифікаціями». Такими модифікаціями, на її думку, є: репортаж-інтерв'ю, репортаж-звіт, художній репортаж, аналітичний репортаж.

Як взірець, дослідниця наводить у своєму навчальному посібнику, призначеному для студентів факультетів журналістики, повний текст одного з таких жанрових новоутворень — репортаж-інтерв'ю Наталі Ротай (2009) «Ігор Щепотін: Беру сили в операційній», вміщений у газеті «Україна молода».

Щоби з'ясувати, на які «вимоги часу» з'являються такі гібриди і в чому їхня оригінальність, варто було прочитати цей матеріал, який претендує на новий жанр «репортаж-інтерв'ю».

У великому за обсягом матеріалі (на 11 книжкових шпальт) ідеться про один робочий день головного онколога України — адміністратора, практикуючого лікаря, вченого і людини. Хронометраж часу — від 7.45 ранку до дев'ятої вечора. Цей день і вирішила описати кореспондентка.

Прямо кажучи, тема далеко не нова і зовсім не оригінальна. Віддавна в пресі можна було прочитати про «один день» того чи того

героя-героїні публікації: на полі, на полонині, у фабричному цеху, в шахті, за кермом авто тощо. Цілий день його супроводжує кореспондент, весь час запитує, занотовує, спостерігає, набирається вражень. А за пару днів створює свою розповідь. Вона втілюється на газетній шпальті в різних формах. Здебільше така тема підходить і для репортажу, нарису, і для аналітичної статті. Інтерв'ю? Теж може бути. Однак для цього, здається, не потрібно було «мордувати» героя від світанкової до вечірньої зорі.

Що обрала авторка цього матеріалу?

Ні те, ні се. На шпальту авторка «оригінального задуму» виклала ретельно занотовану стенограму дня. Це те, що в професійній журналістиці вважається сирим матеріалом, але не текстом для публікації: як зустрілася з героєм на прохідній, як сіла в його машину, які питання задавала, як відбувалися операції, наради; що запитувала і що чула у відповідь. Найбільше місця в матеріалі займає діалог кореспондентки і героя (отож, матеріал більше тягнув на інтерв'ю). Все інше — не вартувало уваги й часу читача. Більше того, в тексті багато таких подробиць, які з етичної точки зору для публікації недоречні. Ось, скажімо, витяг із «живописання» кореспонденткою анамнезу хворої старої жінки, яку під час розмови оперував хірург і що оприлюднювати в принципі не можна:

У прямій кишці 80-річної пацієнтки виросла ракова пухлина, яка «закоркувала» отвір». У вересні в жінки був розрив пухлини. Тоді кал вийшов у живіт, почався перитоніт. Обласні онкологи врятували жінку від смерті, залишили пухлину в животі (видалити тоді не могли) і вивели стому — кишку на передню черевну стінку. А це значить, що у хворої відбувається некероване виділення газів і калу в спеціальний мішечок. Столичні спеціалісти збираються вирізати пухлину і реконструювати стому. З огляду на висновок анестезіологів, працювати буде нелегко (Бикова, 2017, с. 216).

За цим текстом подається частина інтерв'ю про те, що робити далі з цією немічною пацієнткою...

Коментарі тут, здається, зайві. Напрошуються кілька запитань.

Чи це є журналістика?

Про які «вимоги часу» та «потреби в нових синтетичних утвореннях» жанрів ідеться?

У чому суть різновиду жанру, який уже названо як «репортаж-інтерв'ю»?

Чи варто дослідникам узагальнювати, та ще й рекомендувати для вивчення юною зміною ті зразки, що мають прямий стосунок до елементарного непрофесіоналізму працівника газети і такого ж — секретаріату редакції, що таке пропускає до друку?

На жаль, у нашій журналістикознавчій науці такі оціночні посили в наукових статтях дуже поширені. Очевидно, через брак розуміння тонкощів самої «редакційної кухні».

Натомість, такі принципові оцінки медійних публікацій, які потрапляють під наукову обсервацію, недвозначно дають західні дослідники. Притому в категоричній формі.

Так, автор популярного в Німеччині навчального посібника «Новинна журналістика» Зігфрід Вайшенберг (2011) теж звертає увагу на появу так званих гібридних жанрів (форм). На переконання цього автора, якщо йдеться про друковані медіа, то така «журналістика без кордонів» своїми гібридними формами слугує насамперед задоволенню нарцисизму її авторів». І далі німецький дослідник продовжує свою думку: «Те, що відбувається, швидше викликає питання про професійну етику, ніж надає поштовхи професійному розвитку» (с. 78).

Інша річ, коли йдеться про мережні видання. Там, безумовно, текстові матеріали обростають низкою інтерактивних форм: посилання на адреси в інтернеті, різноманітні динамічні і статичні зображення, відеоряди. Але це не гібридизація жанрів. Замітка була й залишається будь-де заміткою, а інтерв'ю — інтерв'ю. Тут ідеться про гібридизацію в подачі теми, коли до інтерв'ю можуть бути приєднані посилання чи зображення: біографія чи цитати автора, знімки про нього, діаграми, статистика тощо. Але це різні речі і до гібридизації жанрів стосунку не мають.

Знівелювати надуману дослідниками-теоретиками проблему гібридизації жанрів допоможе й ось це міркування багатолітнього головного редактора заснованого у Мюнхені 1961 року легендарного українського місячника літератури, мистецтва, суспільного життя «Сучасність» Івана Кошелівця. Йдеться про його спробу в час написання мемуарів обійти закони конкретного жанру. Втім, вона об'єктивно не вдалася, про що й вважав за потрібне нагадати іншим авторам:

Спогади, як і кожен літературний жанр, мають безмежні можливості; важливе в них свідчення про добу автора. За це їх цінують... Він, цей жанр, і небезпечний. Небезпечне те, що розповідь у ньому ведеться від «я». А воно, «я», ревно пильнує, щоб не стати перед читачем у невідомому світлі, і, видно, трудно його перебороти, щоб бути безстороннім супроти самого себе... Щоб уберегтися від спокуси нарцисизму, я в пору переходу від туманних мрій до конкретного рішення писати спогади, поклав собі зовсім виключити розповіді про себе й писати тільки те, що довелося бачити в житті, про друзів і про людей, які чимось здаються мені вартими згадки й чимось запам'яталися. Падку мій! Жанри мають свої закони і вирішивши піти проти них,

я зазнав поразки з перших сторінок: не можна писати спогади, оми-нувши самого себе (Кошелівець, 1985, с. 10–11).

Висновки

1. В українському журналістикознавстві проблематика жанрів заго-стрилася з трьох причин: зміщення об'єкту і предмету досліджень у зв'язку з переведенням журналістики з філологічного крила до соці-альних комунікацій; зміни у типологічній розмаїтості журналістики за стрімкого розвитку засобів і способів виготовлення продукції для медіа; тривала в часі залежність і одностороння «підживленість» те-оретичних напрацювань здебільше з одного джерела — великодер-жавного російського.

2. Плутанина й еkleктика у визначенні основних груп жанрів та їх характерних ознак відбувається через нерозуміння низкою дослід-ників молодшої генерації особливостей теорії жанрів у різних шко-лах журналізму. Якщо в журналістиці Західної Європи типовими формами викладу того чи того матеріалу для ЗМІ традиційно є жанри, то на американському континенті такими є літературні або стильові форми. І в першому, і в другому випадках важливим для професійної журналістики є дотримання законів цих жанрів чи форм, розуміння їхніх меж і причин взаємопроникнення.

3. В окремих країнах існує національна класифікація в жанрології, де кількість груп і видів жанрів може бути різною. Виходячи з цього, накладати усталену десь класифікацію на інший національний ґрунт не є доцільним. Не руйнуючи традицію й не створюючи штучно, за-ради схоластичної науки, нові жанри, важливо пізнати і творчо вико-ристати те краще, що є в кожній із тих шкіл.

4. У практиці української журналістики усталилися три жанро-ві групи (інформаційна, аналітична та художньо-публіцистична) з ієрархією підпорядкованих кожній із них конкретних жанрів. Доко-нечно важливим є не придумування нових жанрів, а обґрунтування їхніх різновидів у межах уже існуючих.

5. Журналістське розслідування в українському журналісти-кознавстві немає сенсу відносити до окремого жанру. Вже в самій назві цього поняття передбачена дія журналіста — складний, часто малодоступний, а то й небезпечний процес збору, аналізу та система-тизації матеріалу. Результатом такої дії може стати або один або ціла серія аналітичних матеріалів, здебільше у вигляді статті. Так чином, ідеться не про жанр, а про особливий вид журналістської діяльності (або метод), пов'язаний із підготовкою до оприлюднення в ЗМІ резо-нансних матеріалів.

6. Явище гібридизації літературних форм виникло в літературоз-навчій науці і журналістиці воно штучно нав'язане. Поєднання ін-

терв'ю з репортажем чи нарису із фейлетоном, що стало зустрічатися в практиці журналістики, пов'язане не з вимогами часу, а з рівнем професіоналізму й амбіцій авторів. Те, що відбувається з текстовим матеріалом у мережних виданнях, до якого часто приєднуються посилання на інтернетні джерела, зображення, інші динамічні чи статичні інтерактивні форми, свідчать не про гібридизацію самих жанрів, а про комбіноване представлення теми, її доповнення чи увиразнення. І самим жанрам такі додавання не шкодять.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Автомонов, П. (1976). *Жанр переднього краю*. Радянський письменник.
- Бикова, О. (2017). *Репортаж: історія, теорія, практика*. Видавничий центр КНУКіМ.
- Бідзіля, Ю. (Ред.). (2007). *Словник журналіста: терміни, мас-медіа, постаті*. Закарпаття.
- Бочковський, О.-І. (1946). *Основи журналізму: нарис теорії журналістики*. Український технічно-господарський інститут.
- Бочковський, О.-І., & Сірополко, С. (1993). *Українська журналістика на тлі доби: історія, демократичний досвід, нові знання* (К. Костев & Г. Комаринський, ред.). Український технічно-господарський інститут.
- Вайшенберг, З. (2011). *Новинна журналістика* (В. Ф. Іванов, ред.). Академія української преси.
- Василенко, М. К. (2006). *Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі* [Монографія]. Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Відзначили 100-річчя уродженки України, яка стала найвідомішою бразильською письменницею*. (2020, 16 грудня). Українська літературна газета. <https://cutt.ly/VBygdkW>
- Гарачковська, О. (2019). *Жанри журналістики в системі друкованих ЗМІ*. Видавничий центр КНУКіМ.
- Глушко, О. К. (2006). *Журналістське розслідування: історія, теорія, практика* (2-ге вид.). Арістей.
- Голік, О. (2007). Нові жанрові моделі української преси (на прикладі газети «День»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, 17, 15–19.
- Еверетт, Д. (1999). *Навчальний посібник репортера*. IREX ПроМедіа.
- Журналістське розслідування. (2022, 21 червня). В *Вікіпедія* <https://cutt.ly/RByA76p>
- Качкан, В. (1988). *Жанри публіцистики*. Київ.
- Кошелівець, І. (1985). *Розмови в дорозі до себе: фрагменти спогадів та інше*. Сучасність.
- Михайлин, І. (Уклад). (2013). *Журналістика: Словник-довідник*. Академвидав.
- Павлів В. (2015). *Репортаж: між фактами та емоціями*. Видавництво Українського католицького університету.

- Павлів, В. (2017). *Журналістський фейлетон*. Видавництво Українського католицького університету.
- Прилюк, Д. (1973). *Теорія і практика журналістської творчості*. Вища школа.
- Присяжний, М. (1993). Про перервану тяглість і торжество справедливості (післяслово). В О.-І. Бочковський & С. Сірополко, *Українська журналістика на тлі доби: історія, демократичний досвід, нові знання* (с. 198–202). Український технічно-господарський інститут.
- Прокопенко, І. В. (1959). *Репортаж в газеті*. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
- Рендол, Д. (2007). *Універсальний журналіст* (М. Марченко, пер.). К.І.С.
- Ротай, Н. (2009, 4 лютого). Ігор Щепотін: Беру сили в операційній. *Україна молода*. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1341/162/47299/>
- Тернопільський, Ю. Л. (1974). *Українська преса з перспективи 150-ліття*. Видавництво М. П. Коць.
- Юриняк, А. (1981). *Літературні жанри малої форми*. Вінніпег.
- Ярмиш, Ю. (1996). *Жанри сатиричної публіцистики*. ІСДО.
- Agnès, Y. (2008). *Manuel de journalisme. Ecrire pour le journal*. La Découverte.
- Edelstein, S. (1997). *1,818 Ways to Write Better & Get Published*. Writer's Digest Books.
- McNair, B. (1994). *News and Journalism in the UK*. Routledge.
- Ściślak, J. (2007). *Jak zostać dziennikarzem*. Astrum.
- Smith, A., & Higgins, M. (2013). *The Language of Journalism: A Multi-Genre Perspective*. Bloomsbury.

REFERENCES

- Agnès, Y. (2008). *Manuel de journalisme. Ecrire pour le journal* [Journalism Handbook. Write for the Newspaper]. La Découverte [in French].
- Avtomonov, P. (1976). *Zhanr perednoho kraiu* [Front Edge Genre]. Radianskyi pismennyk [in Ukrainian].
- Bidzilia, Yu. (Ed.). (2007). *Slovnyk zhurnalista: terminy, mas-media, postati* [Journalist's Dictionary: Terms, Mass Media, Figures]. Zakarpattia [in Ukrainian].
- Bochkovskyi, O.-I. (1946). *Osnovy zhurnalizmu: naryz teorii zhurnalistyky* [Fundamentals of Journalism: An Outline of the Theory of Journalism]. Ukrainskyi tekhnichno-hospodarskyi instytut [in Ukrainian].
- Bochkovskyi, O.-I., & Siropolko, S. (1993). *Ukrainska zhurnalistyka na tli doby: istoriia, demokratychnyi dosvid, novi znannia* [Ukrainian Journalism Against the Background of the Times: History, Democratic Experience, New Knowledge] (K. Kostev & H. Komarynskyi, Eds.). Ukrainskyi tekhnichno-hospodarskyi instytut.
- Bykova, O. (2017). *Reportazh: istoriia, teoriia, praktyka* [Reporting: History, Theory, Practice]. KNUKiM Publishing Center [in Ukrainian].
- Edelstein, S. (1997). *1,818 Ways to Write Better & Get Published*. Writer's Digest Books [in English].
- Everett, D. (1999). *Navchalnyi posibnyk reportera* [Reporter Training Manual]. IREX ProMedia [in Ukrainian].

- Harachkovska, O. (2019). *Zhanry zhurnalistyky v systemi drukovanykh ZMI* [Genres of Journalism in the System of Print Media]. KNUKiM Publishing Centre [in Ukrainian].
- Hlushko, O. K. (2006). *Zhurnalistske rozsliduvannia: istoriia, teoriia, praktyka* [Journalistic Investigation: History, Theory, Practice] (2nd ed.). Aristei [in Ukrainian].
- Holik, O. (2007). *Novi zhanrovi modeli ukraïnskoï presy (na prykladi hazety «Den»)* [New Genre Models of the Ukrainian Press (on the Example of the Newspaper «Den»)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Filohiia*, 17, 15–19 [in Ukrainian].
- Kachkan, V. (1988). *Zhanry publitsystyky* [Genres of Journalism]. Kyiv [in Ukrainian].
- Koshelivets, I. (1985). *Rozmovy v dorozh do sebe: frahmenty spohadiv ta inshe* [Conversations on the Way to Yourself: Fragments of Memories and More]. Suchasnist [in Ukrainian].
- McNair, B. (1994). *News and Journalism in the UK*. Routledge [in English].
- Mykhailyn, I. (Comp.). (2013). *Zhurnalistyka: Slovnyk-dovidnyk* [Journalism: Dictionary-Reference]. Akademvydav [in Ukrainian].
- Pavliv V. (2015). *Reportazh: mizh faktamy ta emotsiiamy* [Reportage: Between Facts and Emotions]. Vydavnytstvo Ukraïnskoho katolytskoho universytetu [in Ukrainian].
- Pavliv, V. (2017). *Zhurnalistskyi feileton* [Journalistic Feuilleton]. Vydavnytstvo Ukraïnskoho katolytskoho universytetu [in Ukrainian].
- Prokopenko, I. V. (1959). *Reportazh v hazeti* [Report in the Newspaper]. Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
- Pryliuk, D. (1973). *Teoriia i praktyka zhurnalistskoi tvorchosti* [Theory and Practice of Journalistic Creativity]. Vyscha shkola [in Ukrainian].
- Prysiashnyi, M. (1993). *Pro perervanu tiahlist i torzhestvo spravedlyvosti (pisliaslovo)* [About the Interrupted Suffering and the Triumph of Justice (afterword)]. In O.-I. Bochkovskiy & S. Siropolko, *Ukraïnska zhurnalistyka na tli doby: istoriia, demokratychnyi dosvid, novi znannia* [Ukrainian Journalism Against the Background of the Times: History, Democratic Experience, New Knowledge] (pp. 198–202). Ukraïnskyi tekhnichno-hospodarskyi instytut [in Ukrainian].
- Randall, D. (2007). *Universalnyi zhurnalist* [The Universal Journalist] (M. Marchenko, Trans.). K.I.S. [in Ukrainian].
- Rotai, N. (2009, February 4). *Ihor Shchepotin: Beru syly v operatsiinii* [Ihor Shchepotin: I'm Taking Strength in the Operating Room]. *Ukraina moloda*. <https://umoloda.kyiv.ua/number/1341/162/47299/> [in Ukrainian].
- Ściślak, J. (2007). *Jak zostać dziennikarzem* [How to Become a Journalist]. Astrum [in Polish].
- Smith, A., & Higgins, M. (2013). *The Language of Journalism: A Multi-Genre Perspective*. Bloomsbury [in English].
- Ternopil'skyi, Yu. L. (1974). *Ukraïnska presa z perspektyvy 150-littia* [The Ukrainian Press from the Perspective of the 150th Anniversary]. M. P. Kots Publishing House [in Ukrainian].
- Weishenberg, S. (2011). *Novynna zhurnalistyka* [News Journalism] (V. F. Ivanov, Ed.). Akademia ukraïnskoï presy [in Ukrainian].

Vasylenko, M. K. (2006). *Dynamika rozvytku informatsiinykh ta analitychnykh zhanriv v ukrainskii presi* [The Dynamics of the Development of Informative and Analytical Genres in the Ukrainian Press] [Monograph]. Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].

Vidznachyly 100-richchia urodzhenky Ukrainy, yaka stala naividomishoiu brazylskoiu pysmennytseiu [The 100th Anniversary of a Native of Ukraine, Who Became the Most Famous Brazilian Writer, was Celebrated]. (2020, December 16). *Ukrainska literaturna hazeta*. <https://cutt.ly/VBygdkW> [in Ukrainian].

Zhurnalistske rozsliduvannia [Journalistic Investigation]. (2022, June 21). In *Wikipedia* <https://cutt.ly/PByA76p> [in Ukrainian].